

DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-633-1-7>

INCLUSION AS A KEY PRINCIPLE OF MODERNIZATION OF THE SOCIAL SERVICES SYSTEM IN UKRAINE

ІНКЛЮЗІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ПРИНЦИП МОДЕРНІЗАЦІЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

Сучасна національна економіка переживає етап глибоких трансформацій, що зумовлюють необхідність переосмислення ролі соціальних послуг та підходів до їх надання. В умовах побудови демократичного суспільства, заснованого на принципах рівності, недискримінації та соціальної справедливості, особливого значення набуває інклюзія як один із провідних принципів соціальної політики. Інклюзія передбачає створення умов для повноцінної участі всіх членів суспільства в економічному, соціальному та культурному житті, незалежно від їхніх фізичних, інтелектуальних, соціальних чи інших особливостей.

Згідно з документами ООН, інклюзія має бути врахована в усіх аспектах державної політики: освіті, охороні здоров'я, зайнятості, правосудді та соціальному захисті. В українському контексті це означає необхідність запровадження спеціальних механізмів та процедур, які дозволяють вразливим категоріям населення отримати послуги без дискримінації та бар'єрів.

У Стратегії державної політики щодо прав осіб з інвалідністю до 2030 року чітко окреслено низку завдань держави, що відображають принципи інклюзії. Зокрема, передбачається:

- створення умов для незалежного життя осіб з інвалідністю;
- адаптація інфраструктури до потреб осіб з обмеженою мобільністю;
- розвиток інклюзивних соціальних послуг, включаючи догляд, супровід, послуги раннього втручання тощо;
- підвищення кваліфікації фахівців соціальної сфери [1].

Інклюзія також втілюється через практику соціального замовлення та децентралізацію послуг. Органи місцевого самоврядування

отримують повноваження і ресурси для організації інклюзивних послуг відповідно до потреб своїх громад. Такий підхід дозволяє зробити соціальні послуги більш гнучкими, адресними та ефективними.

Інклюзія в Україні поступово стає невід'ємною частиною державної політики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей для всіх громадян. Зокрема, у сфері освіти активно впроваджуються інклюзивні підходи, що дозволяють дітям з особливими освітніми потребами навчатися разом з однолітками у звичайних школах. Це сприяє не лише академічному розвитку, а й соціалізації таких дітей, формуванню толерантного ставлення у суспільстві.

У 2024 році в Україні функціонувало понад 700 інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ), які надають комплексну підтримку дітям з особливими освітніми потребами та їхнім родинам. Ці центри здійснюють психолого-педагогічну оцінку розвитку дитини, надають рекомендації щодо організації інклюзивного навчання та забезпечують супровід у процесі освіти. Проте, як зазначає Міністерство освіти і науки України, ІРЦ стикаються з низкою викликів, зокрема нестачею кваліфікованих кадрів, недостатнім фінансуванням та обмеженими ресурсами для проведення корекційно-розвиткових занять.

У контексті міської інфраструктури важливим кроком стало впровадження інтерактивної карти інклюзивності «Місто без меж» від проєкту «ЛУН Місто» [2]. Ця карта відображає об'єкти міської інфраструктури, які адаптовані для потреб людей з інвалідністю: наявність пандусів, ліфтів, тактильних доріжок, звукових світлофорів тощо. Користувачі можуть додавати нові локації, що сприяє актуалізації даних та залученню громадськості до процесу формування безбар'єрного середовища. Такий підхід дозволяє не лише підвищити обізнаність населення про доступні об'єкти, а й стимулює власників закладів до впровадження інклюзивних рішень.

Суттєвий внесок у реалізацію інклюзивних програм в Україні роблять громадські ініціативи. Наприклад, фонд «Доступно.UA» займається популяризацією і моніторингом інклюзивності середовища у містах. Щорічно проводиться рейтинг доступності міст України, де аналізується інфраструктура для людей з інвалідністю: наявність пандусів, низькопідлогового транспорту, тактильних плиток, доступних адміністративних будівель тощо.

Інклюзія як принцип надання соціальних послуг стикається в Україні з низкою викликів, які стримують її повноцінну реалізацію. Незважаючи на наявність нормативної бази та суспільне усвідомлення важливості рівного доступу, практична реалізація залишається нерівномірною та фрагментарною.

До основних бар'єрів впровадження інклюзивних підходів у наданні соціальних послуг належать:

- Інституційна недосконалість. Координація між державними органами, місцевими громадами та неурядовими організаціями залишається слабкою. Часто відсутні чіткі механізми взаємодії між установами освіти, охорони здоров'я та соціального захисту.

- Фінансові обмеження. Недостатнє фінансування програм інклюзії, особливо на рівні громад, призводить до обмеженого доступу до послуг для осіб з інвалідністю, літніх людей, внутрішньо переміщених осіб.

- Інфраструктурна недоступність. Багато об'єктів соціальної інфраструктури не відповідають базовим вимогам безбар'єрності: відсутність пандусів, ліфтів, тактильних доріжок, доступного транспорту.

- Кадровий голод. Бракує спеціалістів із соціальної роботи, дефектологів, логопедів, реабілітологів, особливо у сільських громадах.

- Стереотипи й дискримінація. У суспільстві все ще поширене упереджене ставлення до людей з інвалідністю або інших вразливих груп, що перешкоджає їхній повноцінній участі у суспільному житті.

Окремо варто виділити регіональні диспропорції. У великих містах – Києві, Львові, Харкові – рівень інклюзивності вищий через наявність інфраструктури, фахівців і проєктної підтримки. Водночас у сільських громадах послуги або відсутні, або не відповідають потребам. За даними Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності України, лише близько 15% ОТГ забезпечують повноцінні інклюзивні соціальні послуги (станом на 2023 рік) [3].

Кадровий потенціал є критичним фактором. На місцях соціальні послуги часто надаються людьми без спеціальної освіти, що знижує якість підтримки. Крім того, бракує фахівців з мультидисциплінарним підходом – наприклад, поєднання соціального працівника, психолога і консультанта з реабілітації.

Також важливим викликом є відсутність механізмів моніторингу й оцінки якості соціальних послуг. Хоча законодавство передбачає

«державні стандарти соціальних послуг», на практиці система оцінювання є фрагментарною і не враховує інклюзивну складову.

На цьому тлі певні успішні кейси показують, що бар'єри можна долати через партнерства між державою, громадами і громадянським суспільством. Наприклад, громадська організація «Безбар'єрність» за підтримки першої леді України реалізує проекти з інфраструктурної адаптації соціальних установ. У 2022–2023 роках в окремих регіонах (Полтавщина, Київщина) було створено моделі соціальних послуг на основі принципів універсального дизайну [4].

Важливо також залучати бенефіціарів – осіб з інвалідністю, людей з вразливих груп – до процесу планування і впровадження послуг. Це підвищує релевантність рішень і дозволяє формувати попит знизу.

Таким чином, інклюзія в системі соціальних послуг є не лише показником зрілості соціальної політики, а й передумовою довгострокового національного розвитку. Її повноцінна реалізація дозволить побудувати суспільство, в якому кожна людина – незалежно від особистих обставин – має гідне місце та реальні шанси на успішне життя.

Література:

1. Кабінет Міністрів України. Стратегія державної політики щодо прав осіб з інвалідністю на період до 2030 року : постанова № 1008 від 14 вересня 2022 р. Офіційний вісник України. 2022. № 75.
2. Wonderzine. «До закладок: інтерактивна карта, на якій позначені місця з інклюзивною інфраструктурою». URL: https://www.wonderzine.me/wonderzine/life/life/17259-do-zakladok-interaktivna-karta-na-yakiy-poznacheni-mistsya-z-inklyuzivnoyu-infrastrukturoyu?utm_source=chatgpt.com
3. Міністерство соціальної політики, сім'ї та єдності України. Аналітичні звіти за 2023 рік. URL: <https://www.msp.gov.ua>
4. Громадська ініціатива «Безбар'єрність». URL: <https://bf.in.ua>